

**Поляки—українці, Польща—Україна.
Парадокси стосунків між сусідами**

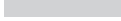
Фонд імені Стефана Баторія Варшава
Міжнародний фонд „Відродження” Київ,

FUNDACJA
BATOREGO

IM. STEFANA

Иоанна Конечна

**Поляки—українці,
Польща—Україна**

**- Парадокси стосунків між сусідами
за даними соціологічних досліджень**

Фонд імені Стефана Баторія
вул. Сапежинська 10а
00-215 Варшава
Тел. +48 22 536 02 00
Факс +48 22 536 02 20
batory@batory.org.pl
<http://www.batory.org.pl>

Міжнародний фонд "Відродження"
вул. Артема 4б,
04053, Київ,
тел. (+380 44) 461-9709, 461-9500
факс: (+380 44) 216-7629
irf@kiev.ua
www.irf.kiev.ua

Редагування і підготовка до друку:

Олександр Сушко, Наталія Пархоменко

Художнє оформлення

Марта Куштра

Дизайн обкладинки, макет

Тереса Олещук

Проект "Розширений ЄС та Україна: нові відносини" підтримується Польсько - Американсько - Українською Ініціативою про Співпрацю (ПАУСІ), що фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID), згідно Угоди про співробітництво №. 121-A-00-00822-00.

Думки, висловлені тут, належать авторам і не обов'язково відображають погляди ПАУСІ, Дому Свободи чи USAID

© Copyright by the Stefan Batory Foundation, Warsaw, Kyiv 2003
ISBN

Зміст

Вступ	7
Українці як прибульці	10
Контакти між поляками і українцями	12
Українці як працівники	15
Питання віз для українців	20
Українці як «свої» і як «чужі»	25
Українці як сусіди — симпатія і дистанція	26
Українці в Польщі як національна меншина	30
Сприйняття української держави	35
Польсько-українські стосунки і польська політика щодо України	36
Місце України в Європі	38
Прикінцеві зауваги	39
Бібліографія	44
Додаток	46
Поділ Польщі на регіони	46
Думки про польську політику щодо України	47

Вступ

В пошуках контексту для сучасного образу України і українців в очах поляків слід сягнути до історії. В Польщі часто розглядають сусідні народи в історичному контексті. Особливо це стосується українців, з якими поляки протягом багатьох століть жили в одній державі. Можливо, саме цей факт був приводом щоб трактувати українців протекційно, зверхньо, одночасно не сприймаючи українських прагнень до незалежності, які з'являлися в різні періоди. Так було навіть в XIX столітті, коли поляки, позбавлені власної держави, шукали союзників для боротьби за її відродження. В польській політичній думці з'явилася тоді ідея польсько-української співпраці¹, проте в дискусії над майбутнім кшталтом Речі Посполитої взяли гору концепції інкорпораційного, а не федеративного об'єднання Польщі і України. Отже ідея братерства перетворилася на заперечення національної тотожності українців і їх права на власну державу.²

Так було й після I світової війни. Як пише Адольф Юзвенко³ (Adolf Juzwenko), «ні історичні, ні політичні, ні етнічні аргументи не сприяли польсько-українському

¹ Синтетичний огляд тих ідей можна знайти в есею Александра Зеєни (Aleksander Ziemny, 1991), а ширший вибір текстів прихильників польсько-українського порозуміння, з тих часів і сучасних, містить антологія «Ми не українофіли» за редакцією Павла Ковалю та ін. (*Nie jesteśmy ukrajinofilami...*, 2002).

² З'являються також концепції, що русинів створили загарбники, наприклад, Роман Дмовський (Roman Dmowski) писав в 1992 р.: «Німцям задовго перед початком війни спало на думку організувати малоросів в українську державу і вони відкрито надавали підтримку українському національному рухові» (цит. за.: Kowal P., *Przyczynki do dziejów «sprawy ukraińskiej» w Polsce // Nie jesteśmy ukrajinofilami...*, 2002, S. 10).

³ Дивись вступ до згаданої вище антології антологія «Ми не українофіли».

порозумінню. (...) В ІІ Речі Посполитій ідея національної держави взяла верх над ідеєю державницького народу». Молода польська держава провадила політику дискримінації національних меншин, крім того, антагонізм посилював той факт, що етнічні поділи в значній мірі співпадали з соціальними. Українці, або як тоді також казали — русини, жили найчастіше в селах і працювали в сільському господарстві. Власниками маєтків були як правило поляки або сполонізовані русини.

В публікаціях тих часів можна знайти тезу про культурну вищість поляків над українцями, а також про нездатність українців до здобуття незалежності (див. напр.: Kossak-Szczuczka, 1996). Звичайно, не всі публікації були такими, але саме ці, які відповідали ідеї польської національної держави, задавали тон мислення про українців.

Образ складних польсько-українських стосунків доповнюють драматичні події ІІ світової війни, які, поточно в польській історичній пам'яті однозначно трактуються як етнічна чистка, різня українцями людей польської національності. Справу ускладнено тим, що в комуністичні часи офіційно це питання не обговорювалося, не було дискусій істориків, досліджень і т.д. Лише усно переказувалися трагічні випробовування, які впали на долю тих, хто вижив. Україна була частиною Радянського Союзу, а Польща була державою-сателітом. Ця ситуація унеможливлювала правдиву дискусію над спільним минулим. Дискусія розпочалася лише після 1991 р.

Водночас негативний стереотип українців як бандитів зміцнювали і поширювали серед молодого покоління видані після війни книги, які були обов'язковими для вивчення в школі, з яких можна було прийти до висновку, що головною метою діяльності Української Повстанської Армії було знищення поляків.

Вже більше як 10 років Україна є незалежною державою. Польсько-український кордон вже нічим не нагадує його з радянських часів. Майже від початку польської трансформації поляки мають досить інтенсивні контакти з українцями та іншими громадянами країн колишнього СРСР. Ці контакти зовсім іншого типу аніж ті, які мали місце в комуністичні часи, причому, мова йде не лише про інтенсивність, якої не було раніше. Українці часто виступають в цих контактах в новій, незнаній раніше для поляків ролі — в ролі економічних іммігрантів, які торгують і працюють «на чорно».

Роками багато мешканців Польщі виїжджали працювати, найчастіше в Західну Європу, щоб заробити на життя. Сьогодні вони зустрічаються з тими, які з тією ж метою приїжджають до Польщі. Це є новий суспільний досвід, який не може не вплинути на формування образу українців в очах поляків, на ставлення польського суспільства до українців як до народу і до України як держави.

Україна є найбільшою серед європейських країн, яка після розширення Європейського Союзу залишається за його межами⁴. Від початку отримання незалежності Україна займає важливе місце в польській зовнішній політиці. Польська політика щодо України дуже часто привертає увагу засобів масової інформації, а стосунки між нашими країнами, які будуються з початку 90-х років, набувають сьогодні нового значення в контексті вступу Польщі до Європейського Союзу, який буде незабаром.

Всі ці мотиви — нова роль українців як економічних іммігрантів, а також суспільний образ української держави в очах поляків стали темою опитування, яке презентується в цій статті⁵.

Важливим питанням було вивчення ставлення польського суспільства до політики Польщі стосовно України. Перше дослідження, майже з усіх цих питань було проведено два роки тому, в січні 2001 р. Інститутом громадських справ (Instytut Spraw Publicznych). Опубліковані дані (див.: Konieczna, 2001) стали для нас з багатьох питань початковим пунктом, завдяки якому можна було робити висновки про динаміку описаних явищ.

⁴ Найбільшою є, зрозуміло, Росія, але не можна її вважати однозначно європейською країною.

⁵ Презентоване опитування було проведено Центром вивчення суспільної думки (Centrum Badań Opinii Społecznej) на замовлення Фонду ім. Стефана Баторія 7—8 грудня 2002 р. Вибірка складалася з 1000 осіб. Це дослідження є частиною проекту Фонду ім. Стефана Баторія і Фонду «Відродження» під назвою «*The Enlarged EU and Ukraine – New Relations*». Профінансовано було коштами PAUCI (Polish-American-Ukrainian Cooperation Initiative)

Українці як прибульці

Польське суспільство назагал вважається соціологами за таке, яке принаймні неохоче налаштоване до чужих, якщо, взагалі, не є ксенофобним⁶. Історично цього типу ставленню сприяв факт, що пересічний поляк мав дуже небагато контактів з іноземцями, а іноземні працівники були зовсім незнаним явищем. Роками Польща була країною, яка поставляла іммігрантів на європейські та позаєвропейські ринки праці, а не країною — метою міграції. Виняткові випадки праці чи поселення іноземців для постійного проживання в Польщі були з точки зору статистики настільки незначними, що не могли впливати на свідомість так званого пересічного обивателя.

В дев'яностих роках ситуація почала змінюватися. Вплинуло на це багато чинників, серед яких вирішальне значення мав розпад СРСР і східного блоку. Польща стала спочатку транзитною країною, а сьогодні змінюється на країну, яка приймає іммігрантів (Ігліцька, 2003). Цей факт має значення як для польського ринку праці, так і для образу у суспільстві сусідніх народів, чії представники часто шукають в Польщі нелегального або легального працевлаштування.

Як на це дивиться польське суспільство? Виявляється, що нині поляки відносно прихильно налаштовані до іммігрантів-заробітчан, особливо, якщо питання сформульовано загально. Коли запитали про те, як повинен поводитися поль-

⁶ Див. напр.: Paulo de Carvalho. *Studenci obcokrajowcy w Polsce*. — Warszawa: IS UW, 1990.

ський уряд стосовно напливу до Польщі іноземців з країн, які мають економічну ситуацію гіршу ніж у Польщі, польські респонденти досить часто демонстрували переконання, що таким особам слід дозволити працювати (так вважали в сумі 46%). Лише 17% демонстрували категорично негативну позицію до іммігрантів, а 32% вважали, що уряд повинен намагатися обмежувати наплив іноземців до Польщі. Це показано на діаграмі 1.

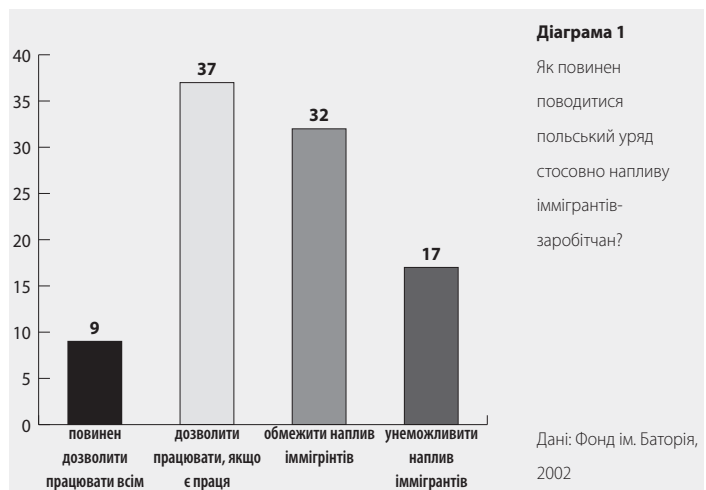
Три роки тому, в 1999 році майже кожен третій респондент (31%) вважав, що взагалі не можна дозволяти іноземцям працювати⁷, сьогодні подібних поглядів дотримуються на половину менше опитаних (17%).

Наведені тут позиції найбільше залежать від віку. Причому, ця залежність виявилася замало не лінійною — чим молодші респонденти, тим

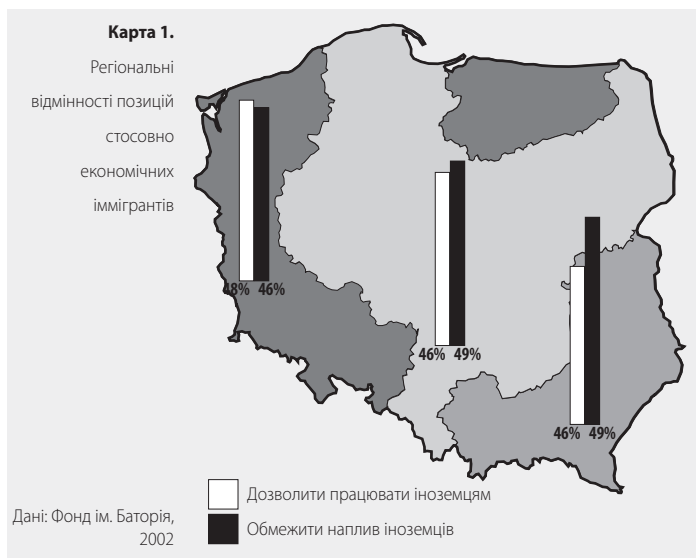
більше вони відкриті до іммігрантів. В наймолодшій віковій категорії (18–24 роки) разом 60% анкетованих вважали, що слід дозволити працювати всім іммігрантам або ж дозволити їм працювати при умові наявності для них праці.

Старші респонденти були схильні до обмежень приїзді іноземців для заробітку в Польщу.

Варто звернути увагу також на те, що міра відкритості до іммігрантів має чіткі регіональні відмінності. Найбільше бажаючих обмежити приїзди іноземців було в південно-східному регіоні, який межує з Україною (карта 1), а найбільш відкритими

⁷ Див. дослідження CBOS (Centrum Badań Opinii Społecznej — Центр з вивчення громадської думки) за жовтень 1999 р., описані в статті Славоміра Лодзинського (Sławomir Łodziński, 2002).

виявилися мешканці західних і північних земель, тобто регіону, в якому майже всі мешканці є в певному сенсі іммігрантами (або нащадками іммігрантів⁸).

Наведені тут дані могли б вказувати на те, що поляки, які в цілому досить добре налаштовані до іммігрантів, досить таки неприязні до іммігрантів з України. Детальніший аналіз отриманих під час дослідження даних показує, що

хоча така неприязнь до певної міри насправді має місце, загальна характеристика ставлення поляків до українців є складнішою. При будь-якій інтерпретації ставлення поляків до українців на тлі загального ставлення до економічних іммігрантів повинен братися до уваги той факт, що українці є найчисленнішою і найпомітнішою групою прибульців, які шукають в Польщі заробітку.

Контакти між поляками і українцями

Важливим чинником, який має значення при формуванні образу українців в очах поляків є частота і рід контактів між представниками обох народів.

Як відомо, для існування стереотипу необов'язковими є наявність власного досвіду і контакту, стереотипи є частиною культурної традиції, яку передають

⁸ Опис поділу Польщі на регіони, який використовувався в цих дослідженнях наведено в Додатку.

нащадкам, а також системи вартостей, які є обов'язковими в певній суспільній групі (Nawrocki, 2001). Стереотип жида існує в Польщі, незважаючи на те, що зараз в нашій країні представників цієї національності є небагато. Безпосередні контакти, скоріш за все, модифікують стереотипи і не дозволяють їм закоренитися в свідомості в якійсь спрощеній і схематизованій версії. Образи інших народів, які сформувалися при постійних контактах з представниками цих народів, мають пізнавальне, а не ідеологічне походження і, зазвичай, менше забарвлені емоційно (про різні функції стереотипів див.: Kofta, Jasińska-Kania, 2001)

Контакти поляків з українцями досить часті. Більш як половина опитаних (53%) задекларувала, що мала контакти з українцями. Проте здається, останніми роками коло осіб, які контактують з українцями не збільшується — такі самі результати отримано було під час опитування, проведеного Інститутом громадських справ два роки раніше (Konieczna, 2001). Окрім того, вплив особистих контактів, здатних змінювати стереотипи, поширюється лише на частину суспільства.

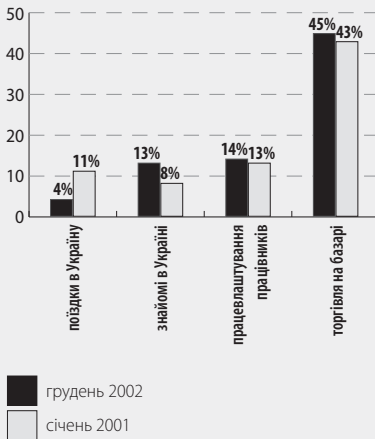
Досліджуючи ставлення до українців слід пам'ятати ще про один важливий для інтерпретації чинник, який важко оцінити при анкетному дослідженні. Виглядає на те, що поляки часто не розрізняють українців, білорусів і росіян, називаючи їх спільною зневажливою назвою «руські». Інколи до цієї ж категорії зараховують навіть казахів або прибульців з інших азійських країн колишнього СРСР. Головною ознакою приналежності до категорії «руські» є спілкування російською мовою⁹. Ми не знаємо, яка частина досліджуваних нами стереотипів і ставлень є стереотипами і ставленнями до узагальнених «руських», а яка стосується конкретно українців. Здається, що чим більш безпосередні контакти, тим легше розпізнається національність осіб, з якими контактуємо.

З діаграми 2 бачимо, що поляки і українці зустрічаються насамперед на території Польщі і ці зустрічі мають, головним чином, практичний характер (торгівля, послуги); проведення вільного часу, скажімо туристичні поїздки або товариські зустрічі (знайомі) становлять дуже малий відсоток цих контактів. Осо-

⁹ Ситуація додатково ускладнюється тим, що більшість поляків не розрізняють української, білоруської і російської мов, які для польського вуха звучать подібно до російської.

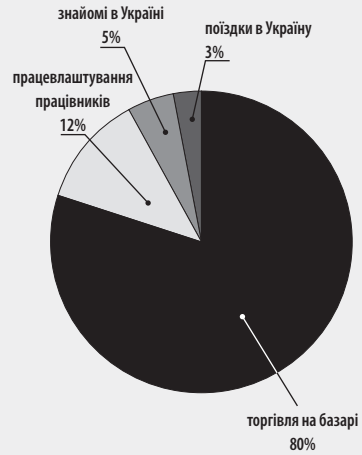
Діаграма 2 Відсотки осіб які декларують окремі види

Контакти між
поляками
і українцями

Дані: 2001 – Інститут громадських справ
2002 – Фонд ім. Баторія, 2002

Структура польсько-українських контактів — 2002

Дані: Фонд ім. Баторія, 2002

бливо це добре видно, якщо проаналізувати кількість контактів з українцями (права частина діаграми¹⁰).

Кількість осіб, які були в Україні після розпаду СРСР настільки мала, що навіть не можна проаналізувати, чи особи, які були в Україні відрізняються в своїх поглядах на Україну і українців від решти респондентів. В світлі цих фактів несподівано є декларація 21% опитаних, які ствердили, що поїхали б в Україну, навіть якби Україна запровадила для громадян Польщі візи в ціні близько 40 доларів (приблизно стільки зараз коштує українська віза).

¹⁰ Примітка: на правій частині діаграми показано структуру польсько-українських контактів. Підставою для обрахування відсотків було число задекларованих типів контактів, а не число респондентів. Наприклад, якщо один респондент задекларував, що брав на роботу працівників з України, а також торгує з українцями на базарі — це було пороховано як два контакти.

Слід пригадати, що нині між Польщею і Україною діє умова про безвізовий перетин кордону (з 1996 р.), на підставі якої громадяни Польщі і України можуть перебувати на території сусідньої держави протягом 3 місяців. Єдиним документом необхідним для перетину кордону є дійсний закордонний паспорт. Не дивлячись на це, поїздки в Україну мало популярні. Важко повірити, що додаткові видатки і потреба уладнувати формальності заохочуюче впливатимуть на поляків. Більш зацікавленими поїздками виявилися молодші респонденти — з вікових категорій 18–24 і 25–39 років (26% декларували бажання поїхати, не дивлячись на візи). Вдалося помітити також невеликі регіональні відмінності в зацікавленості поїздками. Так, мешканці східних воєводств були цими поїздками зацікавлені менше (16–18%), аніж ті, які мешкають далі від польсько-українського кордону.

Думаю, що декларації респондентів слід вважати радше зацакавленням Україною, яке було викликане самим опитуванням, аніж фактичною готовністю поїхати в Україну. Це цікавий результат. Показує, вистачить лише торкнутися теми України в дещо відмінний спосіб, як це роблять, зазвичай, медії, щоб викликати зацікавлення. Може досить буде трохи змінити стиль подавання інформації про Україну щоб, природно, зросло зацікавлення цією країною?

Українці як працівники

Як вже було згадано, від якогось часу Польща стає метою заробітчанських міграцій, насамперед для сусідів зі сходу. Наявні дані показують, що коли прибульці з-за східного кордону дістають працю в Польщі, то це, найчастіше, нелегальна праця. Слід однак додати, що серед іноземців, які отримують дозвіл для легального працевлаштування в нашій країні також найбільше прибульців зі сходу, а серед них на першому місці українці (Igliska, 2003). Немає докладних даних стосовно масштабів працевлаштування українців «на чорно».

Орієнтовні окреслення кількості нелегально працюючих іноземців коливаються, залежно від інституції, від близько 100–200 тисяч Крайова інспекція праці (Krajowa Inspekcja Pracy) до навіть 1 мільйону Крайове управління з працевлаштування (Krajowy Urząd Pracy) (Łodziński, 2003).

Наші дослідження показують, що 14% респондентів мали контакти з українцями (безпосередні або через посередників), при чому 2% задекларували, що

особисто брали на роботу українців.

Такі ж результати отримав два роки тому Інститут громадських справ. Здається, що ця ситуація є стабільною¹¹.

В Польщі є близько 12,5 млн. домашніх господарств, якщо 2% з них брали на роботу принаймні одного українця, то значить, що в різний час могли працювати близько 250 тисяч громадян України. Зрозуміло, що це дуже приблизна оцінка, адже, по-перше, один українець часто працює в кількох домашніх господарствах (то призводить до збільшення оціночної кількості працюючих), по-друге, напевно не всі респонденти, які брали на роботу українців, призналися (то в свою чергу зменшує число працюючих). Зрештою, було ще одне джерело помилки: це опитування було репрезентативним дослідженням, тому отримані результати містять похибку (не відомо чи в цьому випадку «на плюс» чи «на мінус»).

На думку наших респондентів, іноземці, які працюють в Польщі найчастіше займаються торгівлею (цей рід занять вказали 70%), працюють на будівництві чи на ремонтних роботах (39%) або також в рільництві і садівництві (17%). Серед названих респондентами занять іммігрантів були також: фізична праця (8%), хатня допомога (6%), проституція (6%), гастрономія (3%), різного роду злочинна діяльність, як то контрабанда, злочинство, бандитизм (3%).

Лише 16% опитаних вважали, що українці вирізнялися за родом занять в Польщі, решта вважали, що такої різниці немає (55%), або ж не мали думки в цій справі. Проте виявилось, що перелік робіт, які виконували українці, на думку тих, хто зауважив якусь їх національну специфіку, не відрізняється від переліку робіт, які взагалі виконували іммігранти. Лише є різниця є в послідовності — будівництво і ремонти називали дещо частіше ніж торгівлю.

При цьому виявилось, що, в цілому, українців вважають за добрих працівників. Таку думку виражали не лише ті респонденти, що мали свій власний досвід. Ми запитували всіх опитаних. Тому можна ствердити, що в Польщі панує позитивна опінія про українців як працівників. Детально то показано на діаграмі 3.

¹¹ Слід пам'ятати, що результат 2% є в межах похибки виміру в обох цитованих працях. Тому не можна дуже серйозно сприймати отримані на підставі цих даних числа нелегальних працівників з України.

Більшість осіб, які мали справу з працівниками з України, були задоволені з їхньої праці (в сумі 58% «задоволених» і «скоріше задоволений, ніж не задоволений»). Незадоволених було тільки 5%, решта не мали з цього питання думки. Брак думки може означати, що не було відкритих конфліктів між працедавцями і їх українськими працівниками. Це може також означати недостатність знань, адже ми запитували також у осіб, які безпосередньо не контактували з працівниками з України (мали контакти через через сусідів або родичів).

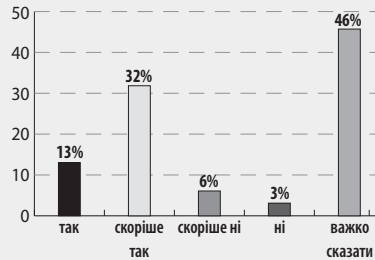
Розійшлися думки у наших респондентів з приводу того, чи українці забирають працю у поляків, чи може користаються нішами на ринку праці, тобто беруться за таку роботу, яку поляки не хочуть. Другий погляд, про використання ніш, мав більше прихильників (50%) ніж переконаних в тому, що українці забирають працю у поляків. Одночасно майже кожний четвертий був переконаний, що обидва явища присутні одночасно, тобто що українці беруться за роботу, якої не хочуть робити поляки і, водночас, забирають працю у поляків (табл. 1).

Чи є українці добрими працівниками?

(питання задавали всім респондентам)

Діаграма 3

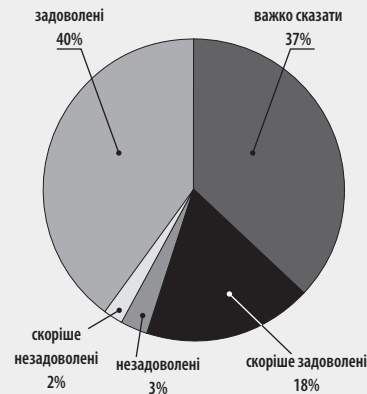
Оцінка українців як працівників

Так оцінювали їх працедавці

питання про те, чи задоволені з праці

українців задавали лише тим, хто мав контакти з працівниками з України (безпосередні або за чийогось посередництва)

Дані: Фонд ім. Стефана Баторія, 2002

Таблиця 1		Не погоджуюся з тим, що українці виконують роботу, якої не хочуть робити поляки РАЗОМ		
Чи українці забирають у поляків працю		Українці виконують роботу, якої не хочуть робити поляки	Не погоджуюся з тим, що українці виконують роботу, якої не хочуть робити поляки	РАЗОМ
Примітка: Пропущено осіб, які відповіли «важко сказати» на принаймні одне з питань. Таких було 19%	Українці забирають працю у поляків	23% всіх опитаних	21% всіх опитаних	44%
	Не погоджуюся з тим, що українці забирають у поляків працю	27% всіх опитаних	10% всіх опитаних	37%
	РАЗОМ	50%	31%	

Частота описаних тут переконань стосовно значення прибульців з України для польського ринку праці не була пов'язана ні з демографічними характеристиками респондентів ні з місцем їх проживання. Деякий вплив на ці переконання мала матеріальна ситуація родини респондента. Особи, які оцінювали ситуацію своєї родини як важку, частіше ніж решта респондентів були схильні зауважити суперництво за працю між поляками і українцями.

В цій групі кожен третій респондент належав до категорії осіб, які вважають, що українці забирають працю у поляків, а не виконують ту, яку поляки не хочуть.

Якщо придивитися уважно до наведених тут думок поляків про українських працівників і роль, яку вони відіграють на польському ринку праці, то можна дійти до висновку, що взагалі-то, проблеми немає, не видно потенційного джерела конфлікту, не має приводу для ворожості чи неприязні на фоні конкуренції про працю. Відсоток осіб, які зауважують польсько-українське суперництво за працю відносно невеликий. Водночас працівники з України цінуються — більшість працедавців задоволені ними.

В світлі цих даних з деяким здивуванням можна признати факт, що більшість опитаних (53%) вважають саме явище нелегальної праці українців в Польщі за таке, яке шкодить польській економіці (діаграма 4).

Можливо, такий розподіл відповідей викликаний тим, що у запитанні вжили вислів «нелегальна праця», яке підказувало респондентам, що якщо право є проти цього, то вони теж не повинні цього сприймати.

Виявилося, що особи, які вважали українців за добрих працівників дещо частіше ніж інші помічали користь з їхньої праці для польської економіки. Але в цій групі, подібно як і в інших, переважали прихильники погляду, що

праця українців викликає негативні наслідки. Переконання про шкідливість праці українців для економіки було пов'язане з віком, причому, молодші респонденти (до 40 років) демонстрували більшу схильність до зауваження шкідливості цієї праці, аніж особи, яким було за сорок. Можливо мало значення ситуація на ринку праці: молодші респонденти або ще не почали працювати або мають непевну позицію на ринку, тому бояться будь-якої конкуренції. Можливо також, що особи, які зараз переходять сорокарічних рубіж ще пам'ятають власні поїздки на захід в пошуках праці і тому менш схильні негативно оцінювати тих, хто те саме роблять в Польщі.

Неважко здогадатися, що негативні наслідки праці українців для польської економіки бачили найчастіше ті опитані, які вважали, що українці забирають у поляків працю. В цій групі аж 77% респондентів вважали, що праця українців шкодить польській економіці, тоді як серед прихильників протилежного погляду, про те що українці заповнюють ніші на ринку праці, 40% вважали, що їх праця шкодить Польщі.

Особливо цікавою є позиція другої групи. То одна із суперечностей у сприйнятті українців. Маємо групу осіб (досить численну), яка не бачить проблеми польсько-українського суперництва на ринку праці. Бо ці люди вважають, що українці виконують ту працю, яку не хочуть виконувати українці, отже заповнюють істотну прогалину на ринку праці. Водночас, в цій групі мало не кожен другий

переконаний, що праця українців, та яка заповнює прогалину, шкодить польській економіці. І це не останній парадокс сприймання поляками українців.

Здається, що показані тут суперечності до значної міри викликані браком знань або недостатніми розмірковуваннями респондентів над порушеними в опитуванні питаннями. Праця українців в Польщі ніколи широко не дебатовалася в ЗМІ, не є популярною темою розмов між людьми, тому, на щодень, респонденти, навіть ті, які користаються послугами іноземних працівників, не мусять задумуватися глибше над цим питанням і формувати якусь позицію. До цього висновку схиляє той факт, що позитивну оцінку праці для польської економіки давали, зокрема, ті особи, які усвідомлюють факт існування в польсько-українських стосунках суперечливих питань і можуть на них вказати. Отже ці люди, в цілому, цікавляться польсько-українськими стосунками, задумуються над різними їх аспектами. Ці роздуми підвели багатьох з них до висновку, що праця українців в нашій країні, навіть нелегальна, не є шкідливою¹². Решта не задумувалися над цим питанням, тому їх погляди суперечливі.

Питання віз для українців

Останнім аспектом ставлення поляків до українців як до прибульців є питання віз для громадян України. Ця тема досить довго обговорювалася в засобах масової інформації, причому в цих дискусіях ясно було сказано, що Польща мусить запровадити візи, адже то одна з обов'язкових умов для вступу до Європейського Союзу, оскільки Україна є в «чорному списку» держав, від чийх громадян всі країни Шенгенської зони вимагають віз.

Тому не дивує той факт, що, в цілому, проєкт запровадження віз має серед поляків підтримку (діаграма 5). Рівно половина опитаних вважає, що запровадження віз для українців буде корисним для Польщі, протилежної думки дотримувалися 24%. Такі ж результати отримав два роки тому Інститут громадських справ (Konieczna, 2001).

¹² В цій групі 13% опитаних вважали, що праця українців "корисна" або "скоріше корисна" (серед решти респондентів — 7%), наступні 26% вважали, що вона не є ні корисною ні шкідливою (серед решти близько 20%).

Підтримка впровадженню віз досить рівномірно представлена в польському суспільстві. Немає ні регіональних, ні вікових різниць. Дещо нижчий від середнього рівень підтримки запровадження віз спостерігається серед осіб, які вважають, що українці заповнюють прогалини на ринку праці, беручись за працю, якої не хочуть поляки. Досить несподівано виглядає залежність між підтримкою запровадження віз і опініями про українців як працівників. Особи, які відповіли «категорично так» на питання про те, чи українці є добрими працівниками підтримували запровадження віз дещо рідше ніж решта опитаних, а особи, які вважали українців за «скоріше добрих» працівників підтримували запровадження віз достовірно частіше ніж решта опитаних.

Тому дивлячись на це з перспективи, здається що опінія про якість виконання робіт українцями не має істотного значення для формування підтримки запровадження віз для громадян України, а помічені відмінності мають випадковий характер.

Підтримка запровадження віз до певної міри пов'язана зі ставленням до вступу Польщі до Європейського Союзу: прихильники вступу частіше підтримують запровадження віз ніж противники. Проте ця залежність не є сильна.

Певний вплив на погляди стосовно віз має освіта респондентів: в загальній тенденції вирізняються респонденти з середньою спеціальною і вищою освітою, які частіше ніж решта були противниками запровадження віз. В цій групі кожен третій опитаний вважав, що запровадження віз для громадян України не вигідне для Польщі.

Надії, які поляки пов'язують із запровадженням віз для українців насамперед пов'язані з питаннями безпеки і порядку — 40% сподівається зниження рівня злочинності в нашій країні, а 39% очікує на зникнення черг і безпорядку на

Таблиця 2		Січень, 2001	Грудень, 2002
Надії, пов'язані з майбутнім запровадженням віз для українців	Зниження рівня злочинності в Польщі	44	40
	Зникнення черг і безпорядку на кордоні візи ускладнять торгові контакти між поляками і українцями	36	39
	Порядним громадянам України буде легше приїхати до Польщі	23	29
	Порядним громадянам України буде важче приїхати до Польщі	22	28
	Порядним громадянам України буде важче приїхати до Польщі	15	19
	Погіршиться матеріальна ситуація моєї сім'ї	3	3
	Погіршиться матеріальна ситуація моєї сім'ї	3	3

Дані: 2001 – Інститут громадських справ 2002 – Фонд ім. Стефана Баторія

кордоні. Подібні надії домінували два роки тому, коли свої дослідження проводив Інститут громадських справ. В табл. 2 порівнюються теперішні очікування респондентів, пов'язані з запровадженням віз для громадян України з тими, які були два роки тому.

Слід звернути увагу на те, що відсоток осіб, які очікують спад злочинності дещо зменшився, в той час як значно зросла (на 6%) частка респондентів, які остерігаються, що візи ускладнять торгові контакти між поляками і українцями. З іншого боку, частіше, ніж два роки тому очікується, що візи полегшать доступ до нашої країни т. з. «порядним громадянам» України. Виявилось також, що дуже мало респондентів боїться погіршення власної матеріальної ситуації в наслідок запровадження віз для українців. Три роки тому було так само. Схоже на те, що не дивлячись на досить розвинену польсько-українську торгівлю а також взаємне надавання послуг, для дуже небагатьох осіб ці послуги мають важливе матеріальне значення (або вони не усвідомлюють цього значення). Можлива відмова від них не викличе поважних наслідків для домашнього господарства.

Питання віз для східних сусідів Польщі (не тільки українців) займає багато місця в дискусіях, які точаться на сторінках преси (протягом останніх 10 років лише на шпальтах газети «*Rzeczpospolita*» було понад 1000 текстів різного стибу

присвячених цій проблематиці¹³). На цю тему висловлювалися також політики. Офіційна позиція Польщі є така, що візи для українців мають бути легко доступними¹⁴. Наші дослідження показали, що така позиція має підтримку лише у 40% респондентів. Такий самий відсоток тих, хто хотіли б, щоб видача віз була строگیшою, візи були дорожчими і вимагали багатьох формальностей, і, як наслідок, були б сильною перешкодою для бажаючих приїхати до нашої країни.

Дуже важко знайти чинники, які впливають на ставлення наших респондентів в питанні того, які мають бути візи для українців. Немає при цьому істотного значення ані оцінка українців як працівників, ані переконання в їхній негативній або позитивній ролі в польській економіці. Прихильниками важкодоступних віз частіше були ті респонденти, які вважали, що українці забирають працю у поляків. Особи, які не зауважували польсько-українського суперництва за працю, більше були схильні підтримати легкодоступні візи. Проте ці залежності були досить слабкі. Також, якщо мова йде про залежність ставлення до віз і міри підтримки євроінтеграційних перспектив Польщі. Прихильники інтеграції охочіше признали б українцям легкодоступні візи, аніж ті, які цієї інтеграції не підтримували. Проте і ця залежність була слабкою.

За впровадження важкодоступних віз значно частіше ніж інші висловлювалися опитані, які відчували неприязнь до українців. В групі тих, хто до цього народу ставиться з симпатією зрозуміло, було більше прихильників легкодоступних віз. Проте несподіваним є факт, що майже кожен третій респондент, який задекларував симпатію до українців був одночасно прихильником важкодоступних для них віз.

Схожа ситуація також коли мова йде про зв'язок опінії на тему віз зі ставленням щодо іммігрантів взагалі. Частіше були схильні сприйняти легкодоступні візи особи, які прихильно ставляться до іммігрантів ніж ті, які вимагали обмежень напливу іммігрантів. Проте ця залежність виявилася дуже слабкою. Особи, які

¹³ Див. архів газети "Rzeczpospolita" в Інтернеті: <http://www.rp.pl>

¹⁴ Президенти Польщі і України у спільній заяві задекларували, що візи, які будуть запроваджені з 1 липня 2003 р. будуть для громадян України безкоштовними, а Україна збереже для громадян Польщі безвізовий в'їзд на свою територію.

найприхильніше ставилися до праці імігрантів водночас відносно часто висловлювалися за запровадження «надпорогових» віз для імігрантів. Цю останню залежність ілюструє діаграма 6.

Варто подивитися і на загальновідому «другу сторону медалі»: навіть ті респонденти, які є прихильниками

унеможливлення приїздів імігрантів-заробітчан, відносно часто висловлюються за легкодоступні візи для українців — четверта частина осіб, які вважають, що уряд повинен заборонити приїзд імігрантів-заробітчан, одночасно підтримують легкодоступні візи для українців.

Серед прихильників легкодоступних віз найбільше було осіб у віці від 40 до 59 років, які мали відносно високий рівень освіти. Окрім того, чоловіки були прихильнішими до українців ніж жінки.

Думки відносно віз для українців — це черговий елемент ставлення поляків до їх східних сусідів, в якому є протиріччя і парадокси. Вони є, мабуть в значній мірі результатом того, що питання іміграції, нелегальної праці, а також інших видів діяльності іноземців в Польщі (в тому числі і злочинності) є новими елементами дійсності з якими респонденти почали стикатися в кращому випадку 10 років тому або, в цілому, ще пізніше. Тому так багато парадоксів. Нові явища ще не «вписалися» до свідомості, не обросли стереотипами, ще немає на цю тему «загальновідомих суджень»; ті респонденти, які на щодень не замислюються над питаннями, порушеними в опитуванні, не мають повністю сформованих поглядів на цю тему.

Українці як «свої» і як «чужі»

В дослідженнях ставлення поляків до різних народів, які регулярно проводить CBOS [Centrum Badań Opinii Społecznej — Центр досліджень громадської думки. — Прим. перекл.] з певного часу помітною є тенденція зросту симпатії до східних сусідів (Strzeszewski, 2003). Цю тенденцію можна також помітити, по-

Таблиця 3. Симпатія поляків до окремих народів (порівняння з січнем 2001 р.).

Народ		Дуже сильна		Ні симпатія, ні антипатія		Дуже сильна/важко сказати		Середнє*
		симпатія	Симптія	антипатія	Антипатія	антипатія	сказати	
Білоруси	2001	10	16	39	14	12	9	3,01
	2002	9	19	53	11	6	1	2,88
Чехи	2001	23	29	35	5	2	7	2,28
	2002	24	36	31	6	2	1	2,25
Німці	2001	18	20	39	9	10	5	2,71
	2002	14	29	36	13	7	1	2,70
Росіяни	2001	11	16	37	15	16	6	3,09
	2002	8	20	45	16	10	1	3,00
Словаки	2001	23	29	34	4	1	8	2,26
	2002	20	36	36	5	2	1	2,32
Українці	2001	9	14	35	17	17	8	3,19
	2002	8	23	43	15	10	1	2,96

*При обрахуванні середнього значення не враховувалися відповіді «важко сказати». В даній шкалі чим більше середнє значення, тим більша середня антипатія до даного народу.

рівнюючи дані отримані Інститутом громадських справ два роки тому з даними, які, власне, є предметом нашого аналізу.

Якщо подивимося на зміну середнього рівня симпатії протягом останніх двох років, які розділяють вказані дослідження, то виявиться, що найбільші зміни — в сторону збільшення симпатії — були відносно росіян, білорусів і українців. Відносно останнього народу зміна виявилася настільки сильною, що українці перестали бути найбільш нелюбим народом серед польських сусідів¹⁵.

Українці як сусіди — симпатія і дистанція

Докладніший аналіз відповідей на питання про симпатію до різних народів показав, що респонденти розділяють наведені вище в таблиці народи на дві принципово відмінні групи¹⁶. Перша група, то чехи і словаки, яких, однозначно, сприймають з симпатією. До цієї групи належать також німці, хоча вони, в певному сенсі, є в групі аутсайдерами і ставлення до них не є таким однозначним як до південних сусідів Польщі¹⁷.

Другу групу, більш одноманітну з точки зору ставлення до неї респондентів, творять східні сусіди Польщі: білоруси, росіяни і українці. Віднесення їх до однієї групи означає те, що ставлення опитаних осіб до цих народів є внутрішньо узгодженим. Особи, які з симпатією ставляться, наприклад, до білорусів одночасно мають тенденцію ставитися з більшою ніж інші симпатією до росіян і українців.

Ставлення поляків до східних сусідів характеризується, серед іншого тим, що істотно залежить від загального життєвого оптимізму опитаних. На існування такої залежності може вказувати кореляція між симпатією до українців, росіян

¹⁵ Серед вказаного переліку немає литовців, але відомо, що симпатія до цього народу в Польщі є високою (див. наприклад повідомлення про дослідження CBOS № BS/1/2003 від січня 2003 р. "Czy Polacy lubią inne narody", опрас. М. Strzeszewski (<http://www.cbos.com.pl>).

¹⁶ Симпатію і антипатію до наведених в таблиці народів були проаналізовані за допомогою факторного аналізу. Виявилось, що виділяють два чинники, які враховують 68% варіацій змінних. Чинник перший і більш «консолідуєчий» — то східні сусіди (білоруси, росіяни, українці), другий — словаки, чехи і німці.

¹⁷ Питання ставлення поляків до німців не є темою даного дослідження, проте варто тут підкреслити, що воно за останні 10 років зазнало дуже великих змін. Німці "авансували" з групи найменш любих народів до групи тих, до яких поляки сьогодні мають найбільшу симпатію. Ця ситуація є цілковитим винятком у ставленні поляків до інших народів і є то як наслідок послідовної праці по обидва боки польсько-німецького кордону.

і білорусів і суб'єктивною оцінкою матеріального стану сім'ї. Особи, яким, на їх думку, «сприєє удача», прихильніше ставляться до названих народів ніж ті, хто скаржиться на важкий матеріальний стан родини. Така тенденція не спостерігається у ставленні поляків до решти сусідів.

Симпатія до українців пов'язана, хоча й слабо, з віком і, сильніше, з освітою. Найменш неприязні до українців були респонденти з вікових груп 25–39 і 40–59 років, а також особи, які мають найвищий рівень освіти. Найстарші і наймолодші респонденти демонструють подібне ставлення щодо східних сусідів, яке характеризується більшою ніж серед інших груп недовірою і неприязню. Правда причини таких позицій різні. Дослідження Інституту громадських справ, які були проведені два роки тому, показали, що на ставлення старших людей до українців найбільше впливає пам'ять про минуле і закоренілі у свідомості стереотипи. А молоді, на загал, керуються переконаннями, побудованими на сучасних спостереженнях — українці для них часто є людьми «другої категорії», бідаками, які шукають в Польщі мізерної платні. Тобто вони є, кажучи іншими словами, непривабливі.

Ставлення до українців слабо різниться в регіонах. Причому, північні і західні землі не відрізняються з цього огляду від центральних регіонів Польщі. Зате вирізняється південно-східний регіон, який межує з Україною — в ньому панує більша неприязнь до українців. Однак помічені регіональні відмінності не є сильними.

Цікавою мірою дистанції від іншого народу є блок питань т. з. шкали Богардуса. Ця шкала була використана в соціологічних дослідженнях в 20-х роках минулого століття, сьогодні, як правило, вона модифікується так, щоб питання які її складають були пристосовані до сучасних реалій. Таку міру дистанції використав в польсько-українських дослідженнях Інститут громадських справ, також було в ідентичному вигляді повторено в дослідженнях, які є предметом нинішнього опрацювання¹⁸.

Якщо подивитися уважно на дані про величину соціальної дистанції від українців, то легко можна помітити дуже істотну зміну, яка відбулася протягом останніх

¹⁸ За допомогою факторного аналізу було підтверджено, що всі питання, які були використані при укладанні цієї шкали, є показниками одної ознаки, яку можна, наслідуючи Богардуса, назвати соціальною дистанцією.

Таблиця 4 Рівень дистанції поляків від українців (січень 2001 і грудень 2002 рр.)		Чи погодилися б Ви з тим, щоб українець ...		Важко сказати			
		Так		Ні		2001 2002	
Дані: 2001 – Інститут громадських справ 2002 – Фонд ім. Стефана Баторія		2001	2002	2001	2002	2001	2002
відвідав Польщу як турист		85	95	11	4	4	1
працював разом з Вами		45	59	39	33	16	8
був для Вас найближчим сусідом		42	58	43	34	15	8
оселився в Польщі на постійно		40	51	47	37	13	12
ввійшов до кола Ваших друзів		40	53	40	37	20	10
отримав польське громадянство		34	50	51	38	15	12
став членом Вашої родини, одружившись з Вашими дітьми		29	42	48	43	24	15
керував фірмою в якій Ви працюєте		24	41	58	50	18	9
був обраний до міської ради вашого міста		22	33	63	58	15	9

двох років. В січні 2001 р. українці частіше сприймалися ніж не сприймалися лише в двох ролях: як туристи і як колеги з праці. Сьогодні ситуація змінилася — залишилися лише три ролі, в яких більше опитаних не сприймають українців ніж сприймають. Мова йде про керівництво фірмою, належність до міської ради і входження до сім'ї через одруження. Проте ця остання обставина викликає помітно менший спротив ніж дві попередні.

Існуюча міра дистанції досить сильно залежить від віку¹⁹ і освіти²⁰. Причому ця залежність в обох випадках близька до лінійної — чим вищий рівень освіти і молодший вік, тим меншою є дистанція до українців.

Слід звернути увагу на регіональні відмінності досліджуваної дистанції до українців. Це показано на карті нижче.

¹⁹ Коефіцієнт кореляції Пірсона $r = 0,27$.

²⁰ Коефіцієнт кореляції рангів Кендела дорівнює 0,19 (змінна "рівень освіти" є порядковою змінною, тому для вимірювання залежності між дистанцією до українців і освітою використали коефіцієнт кореляції рангів).

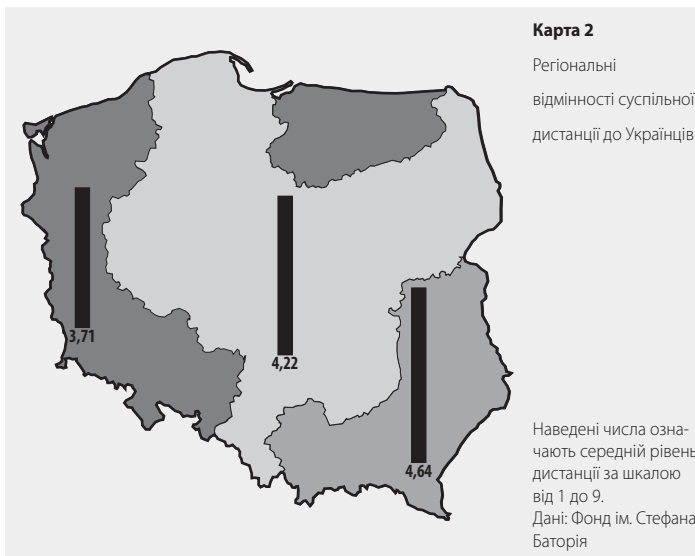
Більшою є дистанція до українців в тих воєводствах, в яких респонденти мають найбільше можливостей зустрітися з представниками цього народу, тобто в південно-східному регіоні.

Цікаво, що західні і північні землі, де мешкає найбільше представників української меншини характеризуються виразно меншою дистанцією також до українців з України (про ставлення до української меншини див. нижче).

Найбільший спротив викликає участь українців у місцевих владах. Це стосується всієї опитаної сукупності, в якій лише третина респондентів була схильна погодитися, щоб українець був обраний до місцевої ради за місцем проживання.

Описана тут дистанція досить сильно корелює з переконанням, що українці забирають у поляків працю²¹. При чому, чим сильнішим є таке переконання, тим меншою є схильність до акцептації українців у всіх ролях, про які ми запитували. Подібним є, і то очевидно, зв'язок між дистанцією до українців і симпатією до них. В цьому випадку коефіцієнт кореляції сягає аж $-0,47$ (чим сильніша є симпатія тим менша дистанція).

Як і можна було очікувати, відчуття дистанції пов'язане також з думками стосовно запровадження віз для громадян України. Запровадження віз частіше

²¹ Коефіцієнт кореляції Пірсона $r = 0,29$.

підтримували особи, які в опитуваннях не сприймають українців у більшості ролей в суспільстві. Схоже на те, що питання легко- або важкодоступних віз є ще одним показником дистанції поляків до українців.

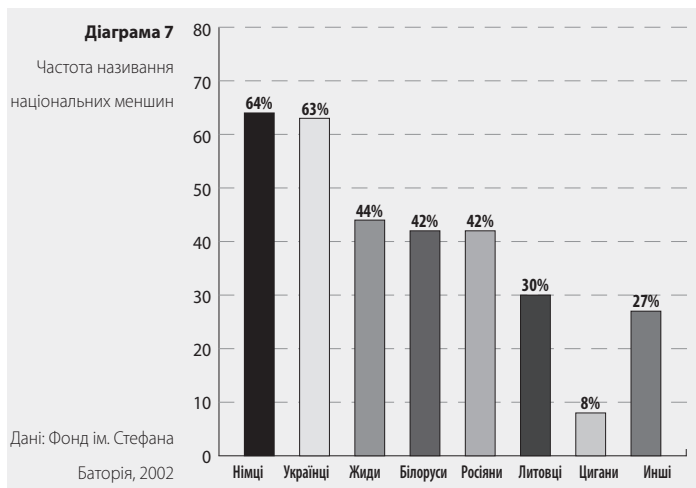
Відчуття дистанції, як і інші показники ставлення до сусідніх народів, напевно, в значній мірі залежить від поінформованости. Відомо віддавна, що ми частіше боїмося і відкидаємо те, що для нас незнане. Цим можна пояснити досить дивний на перший погляд факт, що дещо меншу дистанцію до українців відчують особи, які усвідомлюють наявність спірних питань між Польщею і Україною. Ці особи більше були схильні акцептувати українців, особливо в тих ролях, в яких найчастіше не сприймали решта респондентів, тобто в якості членів міської ради, шефів фірм чи друзів.

Українці в Польщі як національна меншина

В попередніх розмірковуваннях неодноразово з'являвся мотив ставлення до української меншини як до складової частини ставлення до українців, його часом важко відокремити від ставлення до громадян України. В цій частині предметом аналізу будуть, зокрема, ставлення поляків до української меншини і порівняння

їх зі ставленням до громадян України.

Усвідомлення того, що в Польщі є національні меншини досить поширене, хоча кожний одинадцятий опитаний (9%) не зміг назвати жодної меншини. Найчастіше називали німців (64%) і українців (63%). Саме ці меншини в Польщі найчисленніші²². Частота називання окремих меншин очевидно була

Таблиця 1

Рівень дистанції поляків до української меншини в Польщі і до українців з України

Чи погодилися б Ви з тим, щоб українець ...	Так		Ні		Важко сказати	
	Українець з України	представник меншини	Українець з України	представник меншини	Українець з України	представник меншини
працював разом з Вами	59	68	33	26	8	6
був для Вас найближчим сусідом	58	70	34	24	8	6
ввійшов до кола Ваших друзів	53	56	37	35	10	9
став членом Вашої родини, одружившись з Вашими дітьми	42	45	43	40	15	14
керував фірмою в якій Ви працюєте	41	46	50	45	9	8
був обраний до міської ради вашого міста	33	42	58	48	9	10

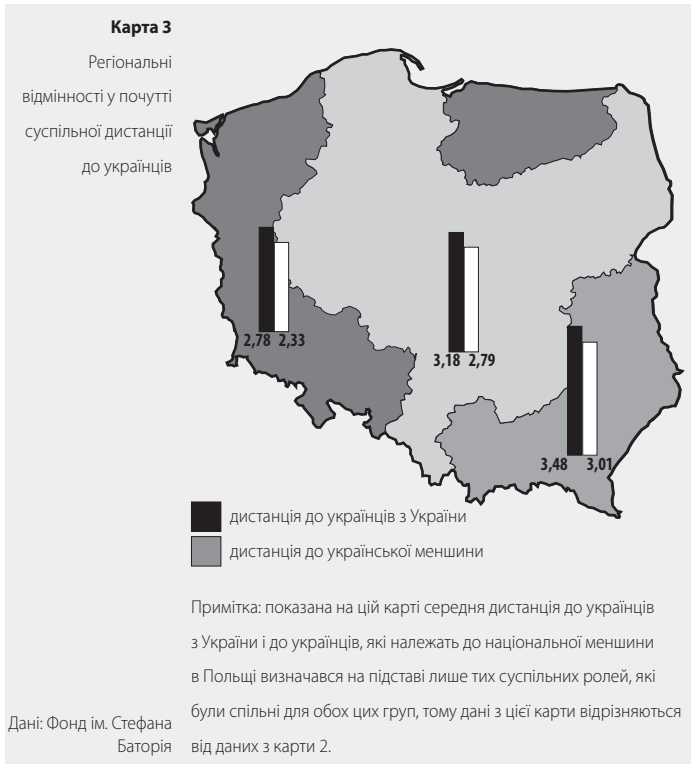
Дані: Фонд ім. Стефана Баторія

більше пов'язана з їх присутністю в публічному житті і медіях ніж з кількістю їх представників — згідно з цитованим вже мною джерелом, кількість білорусів приблизно така ж як і кількість українців, але про білорусів пам'ятало значно менше респондентів. Це показано на діаграмі 7.

Відповіді на питання щодо сприймання українців — громадян Польщі в різних суспільних ролях показали, що респонденти відчують меншу дистанцію до цих осіб ніж до українців, які приїхали з України. Проте структура такої дистанції подібна в обох групах українців: найменший супротив викликають вони як сусіди і колеги з праці, а найбільший — як члени місцевих влад або керівники.

Отже бачимо, що респонденти прихильніше ставляться до українців в тих ролях, які відносно мало впливають на їхнє життя. Сусіди чи колеги з праці завжди

²² Все ще не має результатів загального перепису населення, які повинні дати відповідь на питання про кількість осіб національних меншин. Згідно з оцінками газети "Rzeczpospolita" німців є від 300 до 500 тис., білорусів і українців по 200–300 тис., чисельність решти меншин не перевищує кількадесят тисяч. ("Rzeczpospolita", 12–13.01.2002). Дані, істотно різняться від наведених в газеті "Rzeczpospolita",

є біля нас, не мусимо з ними підтримувати стосунки, їх діяльність не мусить в жодний спосіб стосуватися нас безпосередньо. Інакше виглядає справа у випадку з місцевою владою або керівником фірми, в якій працюємо. Рішення, які вони приймають мають безпосередній вплив на нас — ми залежимо від цих рішень і наші і респонденти неохоче сприймають цього роду залежність від чужих.

Проте слід зауважити, що тільки роль члена міської ради мала більше противників (48%) ніж прихильників (42%).

А решта ролей, навіть ті,

які сприймають найбільш неохоче, мали більше прихильників ніж противників. Таблиця нижче (табл. 3) показує повні дані на тему дистанції, яку відчувають опитані до членів української меншини в Польщі порівняно з дистанцією до українців з України.

Цікавим є аналіз регіональних відмінностей відчуття дистанції до української меншини. Подібно як у вище описаному випадку ставлення до українців-іммігрантів, сильнішою дистанцією вирізнявся південно-східний регіон. В цьому регіоні проживає більше осіб, які належать до української меншини ніж скажімо, в центральній Польщі. Проте найбільші осередки цієї меншини є на західних і північних

землях — а цей регіон вирізняється винятково прихильним ставленням як до іммігрантів з України чи взагалі до громадян цієї країни, так і до української меншини. Слід також звернути увагу на те, що в північно-західному регіоні різниця в ставленні до «своїх» і «чужих» українців також відносно найменша (карта 3).

Нажаль ми не маємо даних, які дозволили б дослідити, що є конкретною причиною менш прихильного ставлення до української меншини в регіоні, який фактично є батьківщиною цієї меншини. Можливо, що поточні контакти з українцями з іншого боку кордону і щоденні проблеми, які з цього виникають, провокують конфлікти, які в свою чергу викликають неприязнь до українців взагалі, незалежно від їх громадянства. Також можливим є те, що в цьому регіоні краще пам'ятають минуле і то, насамперед, воно впливає на ставлення до цього народу. Сьогоднішні мешканці східного регіону — то в значній мірі нащадки тих, хто активно чи пасивно брав участь у боротьбі проти українців під час і після II світової війни. Важко сказати, до якої міри ці «дідусеві розповіді» мають сьогодні значення при формуванні ставлення до українців. Дослідження показують, що все менше, але чи цей вплив зник зовсім? В південно-східному регіоні є відносно найбільший відсоток осіб, які вважають неможливим примирення між поляками і українцями (детальніше це питання розглянемо нижче). Мабуть це підтверджує гіпотезу про те, що, локально, минуле має більше значення при формуванні ставлення до українців.

Те що мешканці північних і західних земель виразно виділяються прихильним ставленням до українців заставляє задуматися. Адже на ці землі було переселено не лише українців, але також, а може, насамперед, поляків, які походять з земель, включених після II світової війни до СРСР, тобто в тому числі з Галичини, Волині і т. д., тобто з сучасної західної України. Ці люди, подібно як і мешканці сучасної південно-східної Польщі, могли мати негативний досвід від контактів з українцями, тому можна було б очікувати більшої неприязні до українців серед цієї групи опитаних.

Такі очікування ґрунтуються також на інших дослідженнях стосунків між сусідніми народами. Рената Семенська (Renata Siemieńska, 2001) стверджувала, що в усіх країнах, які вона досліджувала (це були країни центральної і східної Європи) є схильність приписувати негативні риси тим народам, з якими є найчастіше були

в минулому інтенсивні контакти. Причому претензії, які формулюються у зв'язку з тим, завжди стосуються минулих територіальних конфліктів, дискримінаційної національної політики і таке інше.

Тимчасом, у випадку мешканців західних і північних земель вплив цього механізму на формування ставлення до українців виявився мізерним. Проживання понад п'ятдесят років у багатокультурному, багатоетнічному середовищі викликало значно більшу ніж в інших регіонах країни толеранцію до інших. Механізми суспільної інтеграції на цих теренах і супутнє їм формування ставлень, відкритих до представників інших культур і народів описує Войцех Луковський (Wojciech Łukowski, 2002). Спільне чи не для всіх нових мешканців цього регіону переживання викорінення було настільки сильне, що не дозволяло культивувати антагонізм, який походив з цілком іншої території і з іншого часу, а отже з іншого світу. В світлі презентованих Луковським результатів досліджень особлива прихильність до українців, яку ми бачимо на заході і півночі нашої країни стає зрозумілою.

Сприйняття української держави

Як я старалася переконати Читачів в наведених вище розмірковуваннях, польсько-українські контакти досить інтенсивні. Більше половини жителів Польщі мали якісь контакти з українцями, найчастіше торгіві. Такі контакти є основою, чи принаймні важливим чинником формування opinii про українців як людей (окремих одиниць), можливо як народу (сукупності). Але вони мало дають користи при формуванні поглядів на країну, з якої вони походять. Думку про країну можуть сформувати візити до цієї країни, особливо, якщо вони часті. Якщо країну ми з різних причин не відвідуємо, то наша думка мусить формуватися насамперед на підставі інформації, яку ми отримуємо зі ЗМІ.

Наведені тут дослідження показують, що у сприйнятті України поляками маємо справу майже завжди з цим другим випадком. Поляки не їздять до України. Протягом останніх 10 років цю країну відвідало лише біля 4% мешканців Польщі. (Це не є багато, особливо, якщо взяти до уваги той факт, що, згідно з іншими дослідженнями, в 2001 р. 61% громадян принаймні один раз перетнули державний кордон²³. Зате трохи більше половини респондентів задекларували, що читали в пресі або бачили програми ТБ про Україну. Коли аналізуємо образ української держави і ставлення до польсько-українських стосунків в очах наших респондентів, то слід пам'ятати, що цей образ формується насамперед за допомогою ЗМІ.

²³ *Wyjazdy Polaków za granicę i znajomość języków obcych. Komunikat z badań.* — Warszawa: CBOS, 2001 (lipiec). — S. 1–3.

І як наслідок, в очах жителів Польщі сформувався досить специфічний образ України. Наші респонденти були переконані, що на Україні панує корупція (69%) і високий рівень злочинності (71%), але більшість з них не можуть дати відповідь на питання чи в цій країні існує парламентська система (60% відповіли «не знаю») або ринкова економіка (58% «не знаю»). Окрім того, дуже багато респондентів вважали, що це б'юрократична країна (46%), яка не дотримується громадянських прав (47%), що там економіка в стані стагнації (49% не погодилися з твердженням про те, що в Україні «є швидкий зріст в економіці»).

Цей образ з одного боку дуже негативний, а з іншого, як висловились Боґуміла Бердиховська (Bogumiła Berdychowska²⁴), не відрізняється істотно від того, що українці самі думають про свою державу. Що може викликати стурбування в ставленні поляків, так це не стільки негативна оцінка України як держави, скільки дуже високий відсоток відповідей «не знаю» з різних характеристик цієї держави, навіть таких нейтральних як парламентська система чи тип економіки. Такий стан речей вказує на відсутність засадничих знань, що є результатом відсутності зацікавлення українською державою з боку більшості громадян Польщі.

Польсько-українські стосунки і польська політика щодо України

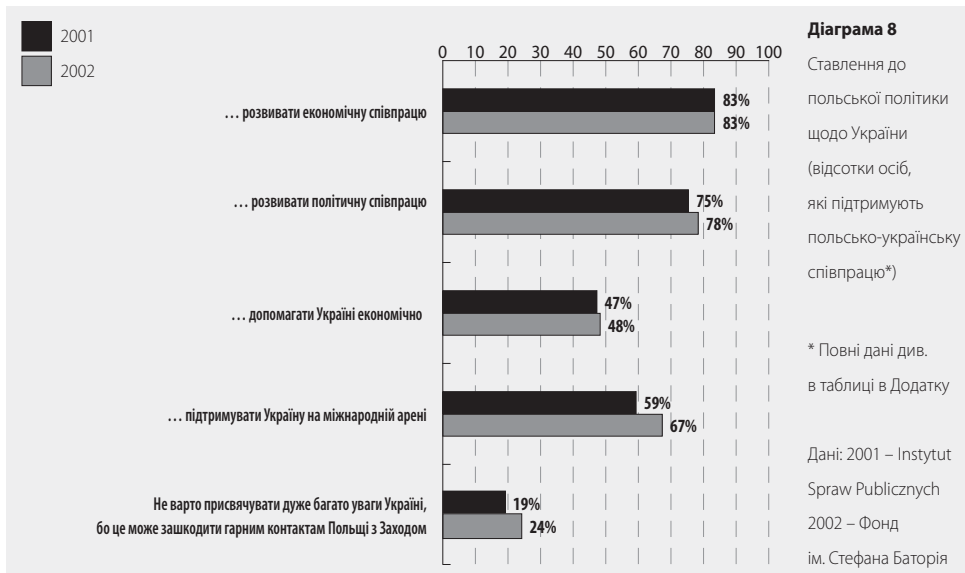
Коли два роки тому Інститут громадських справ проводив свої дослідження над образом України в Польщі, то в сумі 63% оцінили тоді польсько-українські стосунки як «швидше добрі» (60%) і «дуже добрі» (3%). Причому кожен восьмий респондент, що ці стосунки «швидше погані» (Kopieczna, 2001). Ми не знаємо, чи оцінка польсько-українських стосунків змінилися від того часу. Знаємо зате, що 38% опитаних усвідомлюють існування спірних питань між Польщею і Україною. Решта вважають, що таких проблем немає (31%) або не мають з цього приводу думки (31%).

Респонденти, які відповіли ствердно на запитання про спірні питання найчастіше називали конфлікт навколо Личаківського цвинтаря у Львові і інших місць пам'яті в Україні (18%), досить часто мовилось загально про «справи пов'язані

²⁴ Виступ на презентації результатів даного дослідження, яку було організована Фондом ім. Стефана Баторія 23 січня 2003 р.

з минулим» (13%). Інші проблеми називалися заледве кількома процентами опитаних. До них належить «сучасні економічні і політичні стосунки» (4%), «територіальні суперечки, викликані післявоєнним кордонами» (3%), «стосунки між людьми» (3%), «ситуація з польською меншиною в Україні» (2%). Усвідомлення існування спірних питань між Польщею і Україною було пов'язане з освітою: чим вищий рівень освіти респондентів, тим більший відсоток осіб відповідав ствердно на запитання про спірні питання. Але майже не було тут зв'язку з віком, окрім єдиного винятку. Особи з наймолодшої вікової категорії знали про спірні питання виразно рідше ніж решта опитаних.

Цікавими виявилися регіональні відмінності переконання про існування польсько-українських суперечок. Респонденти з регіону, який характеризується найвищою неприязню до українців, тобто з південно-східного, найчастіше мали сформовану думку про ці суперечки — там був найменший відсоток відповідей «важко сказати» і водночас було більше ніж у інших регіонах як осіб,

які вважають, що є спірні питання, так і таких, які були переконані, що таких питань немає.

З польсько-українськими стосунками пов'язане також питання підтримки політики Польщі щодо східного сусіда. Дослідження проведені Інститутом громадських справ на початку 2001 р., які ми вже згадували неодноразово, показали значну підтримку активної політики Польщі щодо України, яка проводиться з початку 90-х років. Виявилось, що ця тенденція не лише не зменшилась, а в деяких аспектах навіть посилилася.

Як і два роки тому, респонденти підтримували економічну і політичну співпрацю і майже половина з них (48%) були готові надати Україні економічну допомогу. Водночас зріс відсоток осіб, які вважали за слушне підтримку України на міжнародній арені (з 59% на початку 2002 р. до 67% в кінці 2002 року).

При цьому, позитивне сприйняття економічної і політичної підтримки виявилася в Польщі загальнопоширеною. Воно не залежало від віку опитаних, були лише незначні регіональні відмінності, і відмінності викликані рівнем освіти (чим вищим був рівень освіти, тим більш відкритими були до співпраці). Були регіональні відмінності в ставленні до можливого надання Україні економічної допомоги, але в цьому випадку мав вплив швидше матеріальний статус осіб з досліджених воєводств ніж їх ставлення до жителів України: найменш охочими надати таку допомогу були жителі найбільш північно-східних воєводств. В найбагатших, в центрі і на південному заході країни, було істотно більше прихильників економічної підтримки України. Прихильників проукраїнської політики також було більше серед осіб, які знають про існування польсько-українських суперечок ніж серед тих, хто вважав, що таких суперечок немає.

Місце України в Європі

Беручи до уваги описаний вище загалом негативний, в кращому випадку нечіткий образ української держави в очах наших респондентів, а також досить поширену серед них думку, що від України слід відгородитися візами, можна було б очікувати швидше неприхильного ставлення до того, щоб Україна належала до тих самих міжнародних організацій що Польща. Проте виявилось, що в опініях про ці питання з'явилися чергові парадокси.

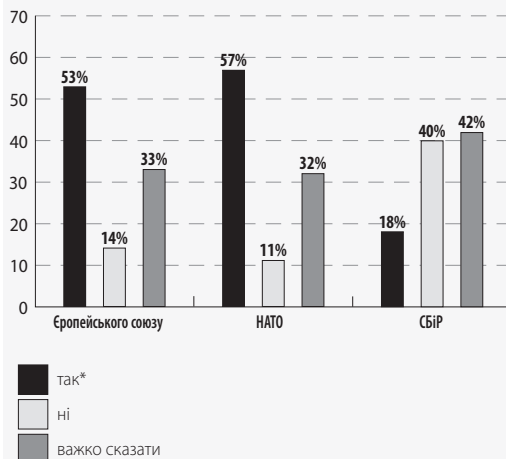
Більшість респондентів були переконані, що для Польщі було б корисно, якби Україна вступила до Європейського Союзу і НАТО, а негативним для польських інтересів вважали приєднання України до Союзу Білорусі і Росії. Детальніше дані наведені в діаграмі (Діаграма 9).

Підтримка для «проєвропейських» прагнень України була сильнішою серед тих респондентів, які мали намір в майбутньому референдумі голосувати за вступ Польщі до

Європейського Союзу. Серед цієї групи опитаних 66% вважали, що було б добре, якби Україна вступила до Європейського Союзу, 69% підтримували її вступ до НАТО. Окрім цього, Україну в НАТО і в Європейському Союзі з більшою охотою, ніж інші бачили б респонденти, які мали найвищий рівень освіти і проживали в центральних воєводствах. Цікаво, що членство України в обох організаціях рішучіше підтримували ті респонденти, які усвідомлювали факт існування спірних питань в польсько-українських стосунках. В цій групі 70% опитаних вважали корисним вступ України до НАТО, а 65% підтримували її членство в Європейському Союзі.

Якщо говорити про аргументи на підтримку вступу України до Європейського Союзу, то вони досить загального характеру. Найчастіше респонденти вказували

Чи був би вигідним для Польщі вступ України до ...

Діаграма 9

Думки стосовно місця України в Європі

*Примітка: «ТАК» — то підсумовані відсотки відповідей «рішуче так» і «швидше так». «НІ» — то сума відсотків відповідей «швидше ні» і «рішуче ні».

Дані: Фонд ім. Стефана Баторія

на «користь для польсько-українських» стосунків (44%)²⁵ або для польської економіки (36%). Наступний в переліку і дещо конкретніший аргумент, про те, що «зміститься зовнішня межа ЄС і буде зручніше» називали лише 5% прихильників вступу України до ЄС. Противники вступу України до Європейського Союзу посилювалися найчастіше на те, що то є «невідповідний партнер» (50%)²⁶ або, що то викличе «збитки для польської економіки» (27%).

Серед обґрунтувань позиції, що вступ України до НАТО був би корисним для Польщі називали насамперед посилення безпеки в регіоні (42%)²⁷ і зміцнення Блоку (26%). Понад 24% опитаних прихильників вступу України до НАТО висловили думку, що краще бути з Україною в одному блоці, ніж мати її за супротивника. Значно важче було респондентам обґрунтувати протилежний погляд, тобто, що з точки зору польських інтересів Україна не повинна бути прийнята до НАТО. Мало хто з респондентів зміг навести якісь аргументи на підтримку такої позиції, найпоширеніший з них був дуже загальний: «Україна не є добрим партнером» (8%)²⁸. Решта аргументів негативної позиції були висловлені поодинокими особами.

²⁵ То відсотки осіб, які вважали вступ України до ЄС вигідним для Польщі (N = 530).

²⁶ Відсоток противників вступу України до ЄС. Серед наших респондентів в сумі їх було 142 особи.

²⁷ Примітка: це відсотки тих осіб, які вважали вступ України до Польщі вигідним для Польщі (N=567 осіб).

²⁸ То відсотки осіб, які вважали вступ України до НАТО не вигідним для Польщі (N=114).

Прикінцеві зауваги

В образі українців і України в очах поляків, який як в дзеркалі відбився в цьому дослідженні звертає на себе увагу насамперед відмінність ставлення до української держави і до народу, який її творить. Польський журналіст, Пйотр Косьціньські резюмував це так: «Українці — «скоріше ні», Україна — «так²⁹». Високий рівень сприйняття присутності України в європейських структурах, підтримка активної, проукраїнської політики польського уряду не заважали ставитися до українців як до народу принаймні прохолодно.

Причому виглядає на те, що є підстави для оптимістичного прогнозування майбутніх стосунків між поляками і українцями. Неодноразово цитовані в цій статті дослідження Інституту громадських справ, проведені два роки тому показали подібну двоякість ставлення до українців — відокремлення оточеного переважно негативними емоціями ставлення до народу від прагматичного ставлення до української держави. Причому напруга негативних ставлень до українців два роки тому була сильнішою. Поляки вважають, що в інтересі Польщі, якщо правильно розуміти цей термін, є підтримка європейських намірів України, поляки думають так незалежно від того, що самі українці швидше не викликають в них симпатії.

Тут треба звернути увагу на те, що поляки зовсім не є винятковими в своєму розрізненні ставлення до сусідньої країни і її народу. Подібним чином виглядають,

²⁹ «Rzeczpospolita» від 24 січня 2003 р.

принаймні так було раніше, Польща і поляки з української точки зору. Писав про це Микола Рябчук в статті під назвою «Польський, поляки, Польща — спроба філологічного країнознавства» (Riabczuk, 1998). Автор описує власні відчуття і відчуття своїх земляків, пов'язані з наведеними в заголовку словами. Назва країни «Польща» асоціюється у нього майже виключно з позитивними емоціями. Нагадує різні товари, які привозилися звідти за радянських часів, які мали присмак забороненого тоді Заходу, музика «Червоних гітар» (Czerwony Gitar), яка може не цілком могла замінити «Rolling Stones», але, принаймні, була доступною і зрозумілою і таке ін. Але слово «поляки» вже викликає значно більше негативних асоціацій, нагадує розповіді дідів і батьків про відверту ворожість і конфлікти між українцями і поляками в минулому.

Проте слід також сказати про те, що таке неприязне ставлення поляків до українців як до народу не є чимось даним раз на завше. Ставлення поляків до інших народів постійно змінюється, що регулярно реєструється дослідженнями CBOS³⁰. Виявилось, що протягом кількох останніх років структура цих ставлень зазнає істотних перетворень — зростає симпатія до народів Центральної Європи, а також Східної, які раніше були в кінці переліку симпатій. Ці зміни повільні, але здається, що маємо справу з наново відкритим відчуттям спільної долі з цими народами.

В цю загальну тенденцію вписуються також зміни ставлення поляків до українців. Порівняння досліджень проведених зараз і два роки тому наводить на думку, що рівень неприязні в ставленні до українців зменшується, зате зростає симпатія. Зміни очевидні, не дивлячись на те, що ситуація тут досить таки складна. Бо в свідомості поляків існують старі, почасти «законсервовані» стереотипи українців, які сформувалися історично. За комуністичних часів не було можливості критично переосмислити чи підтвердити ці стереотипи, адже в той період українці як збірне поняття майже повністю зникли з публічного дискурсу, а якщо і появлялися, то в дуже негативному контексті. В зовсім іншому контексті з'явилися в дев'яностих роках — як прибульці: торговці, сезонні робітники,

³⁰ Див. напр. цитоване вже повідомлення про дослідження CBOS «Czy Polacy lubią inne narody», в якому є таблиця з результатами дослідження ставлення до різних народів за 1993—2003 рр. (<http://www.cbos.com.pl>).

які шукають праці, в решті-решт як туристи. Нагадала теж про себе українська національна меншина, домагаючись визнання своїх прав і своєї точки зору на польсько-українські стосунки.

Все це викликало те, що ставлення поляків до українців ніби почали формуватися заново, принаймні за нових, змінених обставин. Вже не йдеться про ставлення до якихось абстрактних привидів з минулого, «українців з історії», на тему яких існує (на щастя, за кожним разом все більш туманне) переконання, що це «різуни». Сьогодні українці то дуже конкретні люди, які мають що запропонувати і очікують на щось взамін, яких можна побачити, поговорити з ними, посваритися або зробити непоганий бізнес. Вони, звичайно, є також конкурентами, які змагаються за ті самі дефіцитні блага, наприклад, за працю, яка не вимагає високої кваліфікації.

Ці всі нові елементи, нові стереотипи, нове бачення українців перемішуються з давніми, закостенілими, але вже швидше такими, які не пасують до реальності. Звідси в описаних ставленнях стільки неузгодженості, протиріч, парадоксів. Невипадково найбільше їх виявилось, коли досліджували ставлення до українців як іммігрантів-заробітчан, бо це питання і ця роль українців для респондентів зовсім нова.

У зафіксованому нами образі України і українців в очах поляків неважко помітити відголос переказів зі ЗМІ, у яких позитивно трактована міжнародна позиція української держави і польська політика щодо України поєднується з негативним образом українців як пачкарів, нелегальних працівників, дрібних і крупніших злочинців. Цей образ з преси суперечить власному досвідові опитаних, які часто мають українську няньку, помічників по господарству, бригаду будівельників, які ремонтують квартиру у тещі чи свекрухи і т. д. Такий стан речей триває ще надто коротко, щоб викликати «узгодженість» ставлення, але можна думати, що такий процес має місце.

Опитування за своєю суттю «ловлять» статичний образ, затриманий в певному моменті — тому така «мішанина» ставлень і настроїв. Подальші дослідження покажуть, що винирне з цих невизначеностей. Наразі образ дуже неоднозначний і розхитаний.

Иоанна Конечна, лютий 2003.

jkonieczna@wp.pl

переклади: Руслан Саламатін, Йоанна Конечна

Бібліографія

- Czech M. *Mniejszość ukraińska w Polsce* // *Więź*. — 1991. — № 11/12. — S. 123.
- De Carvalho P. *Studenci obcokrajowcy w Polsce*. — Warszawa: Instytut Socjologii UW, 1990. — s. 224
- Kofta M., Jasińska-Kania A. *Czy możliwy jest dialog między społeczno-kulturowym a psychologicznym podejściem do stereotypów // Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe* / A. Jasińska-Kania i M. Kofta (red.). — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2001. — s. IX-XXIX.
- Konieczna J. *Polska-Ukraina. Wzajemny wizerunek*. — Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2001. — 82 s.
— український переклад: Конечна Й. *Польща-Україна. Взаємний образ*. — Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2001. — 82 s.
- Kossak-Szczucka Z. *Pożoga: Wspomnienia z Wołynia 1917—1919*, Warszawa: Wydawnictwo „Pax”, 1996. — 226 s.
- Kurcz Z., *Mniejszości narodowe w Polsce w procesie przemian // Odmiany polskich tożsamości* / K. Bondyra, S. Lisiecki (red.). — Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, 2002. — s 37-74.
- Łukowski W. *Společne tworzenie ojczyzn. Studium tożsamości mieszkańców Mazur*. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2002. — 317 s.
- Nawrocki W. *Mity i stereotypy jako kulturowa legitymizacja uprzedzeń i agresji // Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe* / A. Jasińska-Kania i M. Kofta (red.). — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2001. — s. 227-248
- Nie jesteśmy ukrainofilami. Polska myśl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy* / P. Kowal, J. Ołdakowski, M. Zuchniak (red.). — Wrocław: Kolegium Europy Wschodniej, 2002— 428 s.

- Riabczuk M. *Polski, Polacy, Polska – próba filologicznego krajoznawstwa* // *Więź*. — 1998. — # 3 (473).
- Siemieńska R. *Narody Wschodniej i Środkowej Europy o sobie i innych // Trudne sąsiedztwa. Z socjologii konfliktów narodowościowych* / A. Jasińska-Kania. — Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2001. — s. 47-78
- Strzeszewski M. *Czy Polacy lubią inne narody*: Повідомлення про результати досліджень CBOS № BS/1/2/2003 січень 2003 р. (<http://www.cbos.com.pl>).
- Ziemny A. *Rzeczy ukraińskie*. — Chotomów: Verba, 1991. — 151 s.
- Igliczka K. *Ринок праці іноземців у Польщі // Міграція і ринки праці Польщі й України* / К. Іглицька (ред.). — Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2003
- Лодзінський С. *Прийняття, дистанція і загроза. Вибрані проблеми суспільного сприйняття праці іноземців у Польщі в дев'яностих роках // Міграція і ринки праці Польщі й України* / К. Іглицька (ред.). — Warszawa: Instytut Spraw Publicznych, 2003 — s. 56–78

Додаток

Поділ Польщі на регіони

При аналізі регіональних відмінностей ставлень і позицій, які були предметом даної статті, використовувався такий поділ Польщі на регіони:

■ РЕПОН 1 — Західні і північні землі³¹. То регіон, в якому після II світової війни відбулася принаймні кількадесят процентова заміна населення (цей відсоток був різний в різних воєводствах). На цих землях мешкає більше ніж в інших регіонах, зокрема представників української меншини (Czech, 1991).

■ РЕПОН 2 — Центральна Польща і воєводства, які не межують з Україною. В цьому регіоні переважає населення, закореніле в своєму місці проживання. (Частина Поморського воєводства належить до «повернутих земель», проте таке розмежування для потреб даного аналізу виявилось дуже важким — найменшою територіальною одиницею, яку використовували при дослідженні було воєводство).

■ РЕПОН 3 – Прикордонні воєводства. Мова йде, зрозуміло, про кордон з Україною. До цього регіону було включено також воєводство Малопольське, яке не має кордону з Україною, але завдяки тому, що належить до Галичини має з нею історичні зв'язки.

Думки про польську політику щодо України

Таблиця

Думки про польську політику щодо України.

Чи в своїй політиці щодо України Польща має:	Рішуче так		Швидше так		Швидше ні		Рішуче ні		Важко сказати	
	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002	2001	2002
	... розвивати економічну співпрацю	34	42	49	41	5	6	1	1	10
... розвивати політичну співпрацю	28	45	47	33	9	7	2	2	14	13
... допомагати Україні економічно	14	16	33	32	25	26	10	10	18	17
... підтримувати Україну на міжнародній арені	21	26	38	41	13	10	5	4	23	19
Не варто присвячувати дуже багато уваги Україні, бо це може зашкодити гарним контактам Польщі з Заходом	6	8	13	16	32	34	17	15	32	27

Дані: 2001 – Instytut Spraw Publicznych

2002 – Фонд ім. Стефана Баторія

³¹ Цей регіон інколи називали «землями повернутими». Відмовляюся від цього терміну щоб уникнути пов'язаних з ним ідеологічних конотацій. Слідом за Войцехом Луковським (Wojciech Łukowski, 2002) і іншими дослідниками використовуємо назву «західні і північні землі».

Установу створено у 1992 році. Основний профіль діяльності – дослідження у галузі міжнародної політики, безпеки, оборони, політичного і соціального розвитку України, шляхів її інтеграції у європейське і світове співтовариство.

У 1994–2003 роках Центром підготовлено і розповсюджено низку аналітичних доповідей українською та англійською мовами: Адміністративно-територіальний переустрій України – шляхи і перспективи; Досвід України в галузі прав національних меншин; Конверсія в Україні: проблеми і перспективи; Україна між Сходом і Заходом: погляд з України; Соціально-економічний стан населення та потенціал конфліктів в Україні; Громадянське суспільство та права людини в Україні; Проблеми Збройних Сил, ВПК України та цивільного контролю за їх діяльністю; Україна в сучасному світі: погляд з України; Україна: проблеми міжнародних міграцій; Політична еліта сучасної України; Україна у сучасній архітектоніці європейської безпеки; Шлях України до ЄС: погляд з України; Відносини у трикутнику Росія-Білорусь-Україна.

З 1997 року завдяки підтримці Фонду ім. Фрідріха Еберта (ФРН) здійснюється регулярний проект «Моніторинг зовнішньої та безпекової політики України». Проект започатковано з метою компенсувати очевидну нестачу інформаційно-аналітичних матеріалів щодо зовнішньої політики України та політики в сфері безпеки. Даний продукт є унікальним не тільки для України, але й для країн Центрально-Східної Європи. З липня 2001 відбулась видозміна даного проекту: нині він має назву “Український монітор”.

“Український монітор” включає щотижневий огляд подій в галузі зовнішньої та безпекової політики, супроводжуваний коментарями політиків та експертів, включаючи ексклюзивні коментарі ЦМКЗПУ, аналіз внутрішньополітичних аспектів міжнародного становища України тощо; щоквартальний огляд стану зовнішньої політики та політики в галузі безпеки на основі опитування експертів; 3–4 рази на місяць – аналітичні доповіді з актуальних питань. Матеріали “Українського монітору” доступні українською та англійською мовами в режимі щотижневої електронної розсилки та на веб-сторінці <http://www.foreignpolicy.org.ua> 4 рази на рік здійснюється друковане видання.

У 2001 році за підтримки Freedom House здійснено аналітичний проект «Сприяння реалізації ефективної політики кордонів України», в межах якого проведено два круглі столи: «Кордони Європи – кордони України: через спільні інтереси до спільної безпеки» (17 лютого 2001 р.) та “Кордони України в системі національних інтересів” (25 жовтня 2001 р.)

У 2002 році здійснено аналітичний проект “Демократичні трансформації в процесі наближення до членства в НАТО: досвід країн-кандидатів для України”.

Результати досліджень доводяться до органів влади, включаючи Верховну Раду України, Адміністрацію президента України, Раду національної безпеки і оборони України, Міністерство закордонних справ, до політичних лідерів в Україні та за кордоном.

Засновник і директор центру у 1992–2000 р. – проф. Олександр Потехін. З червня 2000 р. директор – Олександр Сушко.

Контакти:

Електронна пошта: sushko@cpcfpu.org.ua | monitoring@cpcfpu.org.ua

Веб-сторінка: <http://www.foreignpolicy.org.ua> | <http://www.cpcfpu.org.ua>

Поштова адреса: Україна, 03142, Київ-142, а/с 101. Тел./факс: (38044) 4595156